

ISTORIOGRAFIA BIHOREANĂ ÎN ANII REPUBLICII (1948—1972)

DE
VIOREL FAUR

Activitatea științifică locală a cunoscut, ca și alte domenii ale vieții sociale, o evoluție ascendentă în anii Republicii, ca efect al creării unor condiții materiale propice și a configurării unui climat stimulat. Afirmația noastră se întemeiază pe o investigație riguroasă având ca obiect istoriografia marxistă bihoreană, deci un travaliu științific demn de considerație și care, printr-o discuție aplicată, dezvăluie un efort spiritual meritoriu, având ca finalitate recompunerea — din elemente disparate — a unor pagini din trecutul acestor locuri, parte componentă a istoriei neamului. Angajându-ne la o asemenea întreprindere, am constatat că o analiză critică a istoriografiei bihorene, căci putem vorbi — fără complexe provinciale gratuite — de așa ceva, presupune întocmirea concomitentă a „Bibliografiei istorice a Bihorului”, respectiv o „inventariere” precisă a titlurilor lucrărilor și articolelor de istorie publicate de intelectualii orădeni sau din alte așezări ale județului nostru. Numai în acest chip am avut posibilitatea de a lua contactul cu o situație exactă și relevantă sub diferite raporturi. Cel mai important lucru ni se pare saltul calitativ, ca interpretare desigur, al produselor istoriografice bihorene, aceasta reprezentând, în conștient, o sincronizare cu istoriografia națională, aflată sub semnul unor modificări radicale de concepție. Făcând o comparație cu ceea ce s-a scris în Bihor pînă în 1948 se impune să observăm mai devreme decît orice altceva mutațiile produse în modul de a aprecia și selecta fenomenele sau evenimentele, deoarece nu toate au avut o semnificație echivalentă și bineînțeles, nu întotdeauna li s-a recunoscut acestora importanța pe care au avut-o în epocă. În deceniile interbelice, în care s-au obținut rezultate modeste în domeniul științei istorice, autorii s-au limitat la tratarea unei problematice de factură politică sau culturală, putînd fi sesizabilă chiar o predilecție pentru aceasta din urmă. S-au descoperit atunci, cu febrilitate, aspecte inedite ale

trecutului cultural, care au valoare de mărturii convingătoare despre strădaniile constructive — de afirmare pe tărîm spiritual — ale populației românești oprimate. Lupta pentru drepturi naționale a intrat, de asemenea, în atenția aceluiași pasionați ai istoriei, ce s-au aplecat cu dăruire asupra faptelor înaintașilor. Fără îndoială că nu au lipsit nici explicitările deformate sau tributare unui subiectivism exagerat. Dar, înainte de toate, acești precursori — deși nu aveau o metodă cu adevărat științifică de interpretare — au pus în lumină momente însemnate din istoria Bihorului.

Nesituîndu-se în timp prea departe de încercările amintite, ultimul sfert de veac a înregistrat un remarcabil progres prin depășirea stadiului pozitivist și o mai cuprinzătoare explorare a trecutului. Astfel, au fost publicate articole de arheologie, istoria socială și economică, ceea ce înseamnă că s-au înfiripat noi direcții de cercetare obiectiv-necesare pentru a fi redus spațiul „alb” al cunoștințelor noastre despre permanența unei populații în această arie geografică.

Supunînd discuției bibliografia istorică locală¹, rezultatele obținute se exprimă cifric în 250 de articole și studii, număr deloc neglijabil dacă ne gîndim că pînă în 1965 acestea sînt întîmplătoare. S-a întemeiat după această dată o instituție de învățămînt superior în Oradea — Institutul Pedagogic de 3 ani —, cu o facultate de istorie — geografie ale cărei cadre didactice au dovedit competență și chemare pentru studierea trecutului². Lor li s-au asociat muzeografii de la secția de istorie a Muzeului Țării Crișurilor, precum și cîțiva profesori și activiști. Remarcăm, totodată, impulsul pe care Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor³ l-a dat

¹ Este prima întreprindere de acest fel și a fost determinată de necesități științifice și culturale, acest *instrument* stînd la îndemîna celor interesați de trecut sau celor nevoiți să redacteze diferite materiale (cuvîntări, conferințe, discursuri) ocazionale. Au fost respectate criteriile bibliografice curente. Amintim că „*Bibliografia istorică a României. I. 1944—1969*” (editată de Academia R.S.R., Buc., 1970), care este „*selectivă*”, nu conține prea multe referințe despre Bihor. Avînd în intenție să demonstrăm că există, cu certitudine, o istoriografie locală, ne-am oprit, cu această ocazie, doar asupra lucrărilor semnate de autori bihoreni și avînd ca obiect diverse aspecte ale istoriei Țării Crișurilor. Lipsesc, prin urmare, materialele istoriografice ce aparțin cercetătorilor din alte părți ale țării. Nu erau, de fapt, obligatorii pentru ce ne-am propus redactînd articolul de față. Ne gîndim că poate, într-o vreme nu prea îndepărtată, vom reuși să întocmim o bibliografie completă a istoriei Bihorului, care să includă tot ce s-a scris în acest sens după 1848.

² În cele 5 anuare editate de Institutul Pedagogic din Oradea (1967—1972) a fost rezervat un spațiu extins publicării cercetărilor istorice.

³ Cu responsabilitate a fost privită problema de către președintele acestuia, profesorul Ioan Chira.

activității de valorificare a tradițiilor revoluționare și culturale, tipărint într-un timp relativ scurt 11 volume⁴.

Muzeul din Oradea s-a afirmat și prin intermediul fasciculelor tipărite⁵, de cert interes științific. Aproape toate perioadele istoriei Bihorului dispun actualmente de o bibliografie pe baza căreia este facilitat accesul spre înțelegerea mai profundă a vremilor trecute. Împrejurarea este semnificativă, mai cu seamă dacă facem iarăși o analogie cu istoriografia premarxistă locală, care n-a fost preocupată de descifrarea istoriei străvechi a Bihorului. Despre comuna primitivă pe acest teritoriu al României s-au publicat în diferite reviste de specialitate sau volume colective 23 de lucrări⁶, ceea ce reprezintă un câștig istoriografic evident.

Au fost cercetate, cu destulă rigoare, culturile neolitice și din epoca bronzului (Otomani și Wietemberg), desigur prin săpături arheologice sistematice și de durată efectuate de Ivan Ordentlich și Nicolae Chidioșan.

Se cuvine să relevăm contribuția lui Sever Dumitrașcu la cunoașterea civilizației dacilor liberi din vestul țării, care — cu exemplară consecvență — a întreprins cercetări în mai multe localități, scoțind la lumină multiple vestigii materiale. Acestea au fost prezentate în 15 comunicări, din care s-a încheșat o veritabilă bibliografie a problemei, termen inevitabil de raportare în viitor. De reținut și articolele lui T. Roșu despre relicve dacice din reg. Dealul Viilor (Oradea).

⁴ Acestea sînt: *Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România în Bihor* (1918—1968), Oradea, p. 127; *Miron Pompiliu (1848—1897)*. Oradea, 1968, p. 178; *Nicolae Bălcescu (1819—1852)*. Oradea, 1969, p. 143; *Bihor — trecut, prezent, perspective*. Oradea, 1969, p. 141; *Reuniunea de cîntări „Hilaria” (1875—1970)*. Oradea, 1971, p. 149; *Semicentenarul Partidului Comunist Român în Bihor (1921—1971)*. Oradea 1971, p. 381; *Bartók Béla (1881—1945)*. Oradea, 1971, p. 118; *Contribuții la cunoașterea mișcărilor jărănești de pe valea Crișului Repede*. Oradea, 1971, p. 32; *Nicolae Jiga (1790—1870)*. Oradea, 1971, p. 127; *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român (1870—1970)*. Oradea, 1972, p. 244; *Emanuil Gojdu (102—1870)*. Oradea, 1972, p. 170. După cum reiese din enumerarea titlurilor este vorba de culegeri de articole avînd o tematică comună, adică biografia unei anume personalități sau fragmente conexe dintr-un fenomen social sau cultural.

⁵ *Centenar „Familia” (1865—1965)*. Muzeul Regional Crișana. Oradea, 1967, p. 214; Chiriță E., Ordentlich I., Chidioșan N. *Tezaurul de monede dace de la Finiș*. Muzeul Regional Oradea, 1967, p. 60; Chirilă E., Ignat D. *Tezaurul feudal de la Gurba (sec. XV—XVIII)*, Muzeul Regional Crișana, Oradea, 1967, p. 48; Avram Al. *Arhitectura romanică din Crișana*. Muzeul (din) Oradea. Oradea 1969, p. 64; Faur V. *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului (I)*, Muzeul județean Bihor. Oradea, 1970, p. 120; Faur, V. *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului (II) Beiușul cultural*. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea, 1971, p. 261; Godea, I. *Monumente de arhitectură populară din nord-vestul României*, I. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea, 1972, p. 73; Ordentlich, I., Chidioșan N., Faur, V., Marinescu, I. *Ghidul expoziției secției de istorie*. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea, 1972 nepaginat; cu text în limbile română și germană); Chirilă E., Chidioșan N., Ordentlich I., Kiss L. *Munzhorste von Silindia*. Muzeul Țării Crișurilor și Muzeul județean Arad. Oradea, 1972, p. 72.

⁶ Vezi capitolul „comuna primitivă” din *„Bibliografia istorică a Bihorului”* (dată în anexă)

Un început promițător se constată și în istoriografia medievală a Bihorului, argumentul aserțiunii noastre fiind cele 23 lucrări (6 referitoare la evul mediu timpuriu și 17 la feudalismul dezvoltat). Este incontestabil că prevalența o au cercetările de istoria culturii⁷ însă sînt reperabile și analizele unor evenimente sociale și realități economice⁸. Spre acestea ar trebui — după opinia noastră — să se concentreze, cu mai multă insistență, străduințele istoricilor bihoreni. Este un imperativ științific, deoarece n-au fost încă explicitate relațiile sociale din evul mediu și nici factorii economici (care au asigurat cu produse piața locală) n-au fost studiați îndeajuns. De o similară însemnătate ni se pare demografia și lingvistica istorică, deocamdată inexistente.

Neîndoielnic, epoca modernă a istoriei locale (a doua jumătate a veacului al XVIII-lea — 1918) a fost cu asiduitate investigată, rezultînd numărul impresionant de 124 comunicări. Ele sînt astfel compartimentate: cu conținut social-economic 12 și cultural-politic 112. O disproporție netă în favoarea celor din urmă. Cu toate că sîntem pentru acordarea unei mai sporite atenții problematicii sociale și economice, nu putem considera ca nepotrivită continuarea, cu identică seriozitate, a cercetării unor aspecte ale istoriei culturale și politice a românilor bihoreni, fiindcă acestea ne aduc în actualitate cele două coordonate ale vieții lor naționale: dorința de intrare în competiție pe plan spiritual și voința de emancipare de sub dominația străină.

Consemnăm și numele autorilor mai activi din punctul de vedere al considerațiilor de mai sus: Viorel Faur (40 lucrări), Pavel Teodor (9), T. Roșu (9), Ioan Chira, Lucian Drimba și Ion Bradu (7).

Construite, în mod frecvent pe o informație inedită sau nevalorificată științific (de pildă, cărțile, tipăriturile volante și, desigur, presa vremii), acestea reconstituie evenimente politice (ecoul războaielor napoleoniene în Bihor, solidarizarea satelor din sud cu Avram Iancu, lupta pentru introducerea și menținerea limbii române în administrație, atitudinea populației locale în timpul războiului pentru cucerirea independenței naționale (1877—1878), alegerea lui Vasile Lucaciu ca deputat la Beiuș și aportul românilor orădeni la actul de la 1 Decembrie 1918), fragmente din viața culturală (activitatea societăților și reuniunilor literar-muzicale, istoria învățămîntului, unitatea culturală, tipografia din Beiuș, manifestările teatrale etc), precum și capitole din biografia unor personalități: Emanuil Gojdu, Iosif Vulcan, Miron Pompiliu, Bartók Béla și Nicolae Jiga.

O mai fermă cantonare în frămîntările sociale este sesizabilă în lucrările ce vizează epoca contemporană (1919—1944). Astfel, a fost

⁷ datorate lui N. Chidioșan, Al. Avram, Edit Dumitrașcu și Titus Roșu

⁸ aparținînd lui I. Bradu, I. Pușcaș, I. Șuta, A. Ilea și L. Borcea

cercetată situația țărănimii din județ, în anul 1919, contribuția socialistilor bihoreni la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român, activitatea secției din Bihor a Blocului Muncitoresc — Țărănesc (1925—1933), solidarizarea muncitorimii cu luptele C.F.R.-iștilor și petroliștilor din 1933, difuzarea cunoștințelor politice și științifice în organizațiile muncitorești din Oradea și Bihor, lupta antifascistă a oamenilor muncii din Bihor între 1933—1944, starea de spirit a populației în preajma dictatului de la Viena, apoi din perioada premergătoare insurecției armate de la 23 August 1944, lupta pentru eliberarea orașului Oradea (septembrie — octombrie 1944), democratizarea aparatului de stat și refacerea economică a județului.

Dacă vrem să fim onești, și, în acest fel să evităm apologia, atunci vom amenda și lacunele, am zice inerente, ale istoriografiei bihorene. Ele rezidă în utilizarea, pe alocuri incorectă a aparatului științific, compilația de idei și date din lucrări ale înaintașilor, inconsecvențe formale, repetiții obsedante de expresii, necoroborarea unor izvoare de valoare secundară cu cele acceptate de istoriografie, tendința de a cădea în frazeologie demagogică sau de a conferi unor fapte din trecut sensuri pe care nu le au, deci nu o interpretare dialectică ci dogmatică. Expresie a unui stadiu atins de istoriografia bihoreană este și cercetarea pe suprafețe înguste, fără să se ajungă la cristalizarea unor sinteze și monografii. Nu este departe însă acest moment care va atesta totodată maturizarea istoriografiei bihorene, de a cărei vigoare și posibilități sîntem convinși, mai ales că am parcurs-o aproape în întregime și am detectat semnele unei îmbogățiri ideatice și perfecționări a uneltelor.

S I T U A Ț I A

materialelor istoriografice referitoare la epoca modernă și contemporană a trecutului bihorean

Problematica	Sec. XVIII (a doua jumătate) — 1848	1849—1877	1878—1918	1919—1940	1941—1972	total
Socială	—	4	7	11	5	27
economică	—	—	1	—	4	5
politică	2	15	15	—	10	42
culturală	7	41	32	20	8	108
Total	9	60	55	31	27	182

L I S T A

titlurilor de periodice și culegeri de articole prescurtate

Acta Mus. Napocensis	„Acta Musei Napocensis“ (Cluj)
Actes du VIIe Congrès International	„Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistorique et Protohistorique“ (Prague)
Bihor	„Bihor — trecut, prezent, perspective“ (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor)
Centenar fond de teatru	„Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român“ (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor)
Contrib. Ist. Bihor	„Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului“ (Muzeul Țării Crișurilor. Autorul culegerilor de articole: Viorel Faur)
Contrib. la cun. mișc. țăr.	„Contribuții la cunoașterea mișcărilor țărănești de pe valea Crișului Repede“ (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor)
Crisia	„Crisia — culegere de materiale și studii“ (Institutul Pedagogic Oradea)
L. șt.	„Lucrări științifice“ (Institutul Pedagogic Oradea)
Materiale	„Materiale și cercetări arheologice“
Mat. Arch.	„Materiale arheologice privind istoria veche a R.S.R. (București)
Rev. Muz.	„Revista Muzeelor“ (București)
Semicentenarul P.C.R.	„Semicentenarul Partidului Comunist Român în Bihor“ (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor)
Semicentenarul Unirii	„Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România în Bihor“ (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor)
Studii	„Studii și comunicări“ (Sibiu)
Studii Art. Ist.	„Studii și articole de istorie“ (București)
Studii Cerc. Ist. Veche	„Studii și cercetări de istorie veche“. Academia Republicii Populare Române (București)